

De marketentster van Leopoldsburg

Bij een recente boekvoorstelling op zoek naar informatie over het ontstaan van “Bourg Léopold” ontmoette ik haar: “OCTAVIE”, pseudoniem voor Nadia Vorstenbosch, reïncarnatie van de marketentster. Als gids, gekleed in het historisch kostuum van de marketentster, treedt zij in de voetsporen van haar oudmoeder, Octavie Charlotte Leclaire (° Dendermonde 23 april 1838) ooit marketentster in Leopoldsburg. Zo brengt “Octavie” het beroep en het militair kamp van weleer tot leven.

Wat was een marketentster: een persoon die gemachtigd was om het leger te volgen om aan de troepen proviand en dranken te verkopen evenals dagelijkse behoeften. Het zou komen van het middeleeuws Latijnse “mercatare = verkopen/verhandelen. Een andere naam was: zoetelaarster. In geschriften over de militaire geschiedenis van Nederland, Duitsland, Spanje, Italië, U.S.A, ... komen ze voor. In Frankrijk spreekt men van “vivandières” en ook van blanchisseuses (wasvrouwen), maar beide activiteiten werden oorspronkelijk dikwijls door één persoon uitgevoerd.

Eeuwenlang volgden grote groepen zogenaamde non-combattanten de legers. Soldatenvrouwen en -kinderen, prostituees, bedienden, ambachtslieden en kleinhandelaars trokken mee in de legertros. De kleinhandelaars, marketentsters of zoetelaars voorzagen in belangrijke mate in de behoefte van de soldaten op het gebied van levensmiddelen, tabak, drank en andere goederen. Zij leverden niet alleen de behoeften voor de warme maaltijd maar maakte die ook dikwijls klaar. De naam zoetelaarster heeft met dat koken te maken want het woord is afgeleid van het werkwoord "zieden".

De belangrijkste reden voor de behoefte aan particuliere bevoorrading was het falen van het logistieke systeem dat zelden in staat was om de troepen te voorzien van de nodige basisrantsoenen. Regelmatig sloegen de soldaten dan aan het plunderen. Ook het risico op desertie nam toe. Door de marketentsters toe te staan de rantsoenen van het leger aan te vullen werd het risico op desertie verminderd en werd het leven van de troepen gemakkelijker.

Maar een te grote groep volgers vertraagde de militaire activiteiten. Er waren natuurlijk ook dames die het niet zo nauw namen met de zedelijkheid en er waren er ook die beschuldigd werden van spionage. Dat was de reden om de functie van marketentster in de 19de eeuw in de meeste landen aan strikte regels te onderwerpen.

Volgens een Hollands decreet van 1814 in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd één marketentster toegelaten per eenheid. Ze moest getrouwd zijn met een militair beneden de rang van onderofficier van die eenheid. Ze fungeerde officieel als blanchisseuse (wasvrouw) tegen een vergoeding van 35 cent per dag. De marketentster moest haar eenheid steeds volgen, zowel tijdens manoeuvres, marsen als schietoefeningen, zelfs op het slagveld. Ze

moest zedig gekleed zijn. Tijdens de halten mocht zij “coco” verkopen. Dit was een verfrissende drank op basis van water en zoethout. Tussen zonsopgang en zonsondergang mocht ook jenever van goede kwaliteit aangeboden worden. Daartoe was zij uitgerust met een houten tonnetje, aan een riem gedragen. Naast een uniform dat een sterke gelijkenis vertoonde met dat van haar eenheid, kreeg de marketenster ook een penning waarop haar naam en het legeronderdeel werd vermeld.

Ongeveer dezelfde regels werden van kracht in het Kamp van Beverlo vanaf 1830. Hier werd één marketenster per compagnie infanterie en twee per compagnie cavalerie toegestaan. Ze mochten coco, jenever en koffie verkopen. De soldaten raakten vertrouwd met de marketenster omdat ze in de troepenblok logeerde (ze beschikte er over twee kamertjes), men noemde haar compagnievrouw of compagniemoeder.

Net voor de eerste wereldoorlog was Leopoldsborg het modernste legerkamp van Europa. Wanneer in 1913 grote kantines gebouwd werden, ruimden de marketentsters definitief de baan voor de cantinières.

Alhoewel, zeer bekend in de middens van het leger en in heel in Leopoldsborg is José Cipriani (°1948), zij is een begrip in het garnizoen. Ze had toelating om met haar bestelwagen doorheen het militair domein te slalommen om de soldaten een hapje of drankje te verkopen. Ze was graag gezien op de schietstanden en na een lange nachtoefening op de heide. Meer dan vijftig jaar zorgde zij voor de innerlijke versterking van Jan Soldaat. In 2015 lauwerde de militaire gemeenschap haar met een feestje en een koninklijke oorkonde die haar kroonde tot Ridder in de Orde van Leopold II. Maar de echte marketentsters bestaan dus niet meer in onze contreien en voor velen is het ook iets dat ongekend is. Soms hebben ze nog, in schutterijen, een ceremoniële functie.

Nadia, onze “OCTAVIE” woont al ongeveer heel haar leven in Leopoldsborg. Geboeid door de geschiedenis van haar gemeente, onlosmakelijk verbonden met het leger, ontdekte zij dat haar oudmoeder hier marketenster was. Een goede invalshoek om als gids met belangstellenden de geschiedenis van Leopoldsborg, haar inwoners en het garnizoen te vertellen.

Zo vond ze in het museum van het Kamp van Beverlo, gevestigd in het oud militair hospitaal, een foto van haar oudmoeder samen met haar echtgenoot Louis Fillée. Ze bestudeerde de klederdracht op de foto en liet exact hetzelfde door een naaister maken. Een hoedenmaakster kreeg de opdracht een gelijkaardige hoed te maken. Heel belangrijk is natuurlijk ook het tonnetje waaruit de jenever getapt werd, ook dit werd in opdracht vervaardigd. Elke marketenster had ook nog een mand bij, waar voorraden in opgeborgen werden.

Buiten de specifieke kledij zijn er nog een aantal voorbereidingen te treffen vooraleer Nadia kan starten met haar wandeling. Een dag vooraf wordt de “coco” bereid en in de koelkast gezet. Hiervoor gebruikt Nadia zoethoutpoeder, online te verkrijgen. In het museum van het

Kamp van Beverlo staat een coco-apparaat voor de verdeling van de coco. Het is een redelijk groot apparaat. Men weet niet of dit gedragen werd door de marketenster zelf of door een soldaat, men vermoedt door een soldaat.

Het houten tonnetje wordt gevuld met jenever, plaatselijk geproduceerd. Natuurlijk mogen de soldatenkoeken niet ontbreken, de originele zijn nog te verkrijgen bij twee bakkers uit Leopoldsburg. Tenslotte verdwijnen de voetloze keramieken bekertjes in de mand. Deze zijn van groot tactisch belang: stevig en goed in de hand liggend, want er mag geen druppel van het drankje verloren gaan. Alles klaar: we kunnen op pad gaan.

Nieuwsgierig? Via mond-tot-mondreclame komen mensen bij haar terecht. Ook liggen op strategische plaatsen flyers van haar, zoals bij de toeristische dienst van Leopoldsburg. Natuurlijk heeft zij ook een website: www.tottoen.be.

Een afspraak is zo gemaakt. En bij het binnenkomen van Leopoldsburg vanuit Hechtel word je dan op de rotonde van het Bevrijdingsplein begroet door een prachtig beeld van een marketenster.

Meer info:

https://www.hbvl.be/cnt/blsbo_01601365

<https://museumkampvanbeverlo.be/>

<https://www.3970leopoldsburg.be/>

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Marketenster>

<http://www.sintjoriswessem.nl/temp/vereniging/marketentsters/>

<https://www.vovklict.nl/intercom/2003/4/Marketenster.pdf>

https://www.hbvl.be/cnt/dmf20200824_91631492

<https://tottoen.be/>

Interview als studie-opdracht voor de Syntra-PXL gidsenopleiding in Hasselt 2022-**2023** door Nicole Reekmans op 28 november 2023 in Leopoldsburg met Nadia Vorstenbosch, 44 jarige lerares lager onderwijs en toeristisch gids

Nadia Vorstenbosch
alias "OCTAVIE"

A business card with a decorative Art Deco background. It features a small portrait of the woman in the top left corner. The text is as follows:

Nadia *** Tot Toen.be**

Uw gepassioneerde : gidsende gastvrouw
Uw enthousiaste spreker voor uw lezing
"Swing" in 't veld : voor uw workshop dans

Uw boeiende beleving in Leopoldsburg, Beringen & Bokrijk

A business card with a decorative Art Deco background. The text is as follows:

Where hiSTORY meets passion!
+32(0) 478/80 41 79 *** info@tottoen.be

De marketenster bij de schietoefeningen

Octavie Charlotte Leclaire

Beeld op de rotonde bij het Bevrijdingsplein

U zoekt:

- *een gepassioneerd gids als gastvrouw?
- *een enthousiaste spreker voor uw lezing?
- *een "Swing" in 't veld voor uw workshop dans?

Dan verwelkom ik jullie graag in:

- *Leopoldsburg & het Kamp van Beverlo van weleer
- *Beringen
- *Bokrijk

info @ Tot Toen.be
Where hiSTORY meets passion!

Nadia | 0478 / 80 41 79

Octavie aperitief!

Een boeiende wandeling vol leuke verhalen en lekkere proevertjes om samen van te genieten!

Duur? 2u
 Waar? Vertrek Karmel Leopoldsburg
 Wanneer? Gans het jaar door
 Individueel aansluiten of exclusief voor jouw familie/groep!

Reserveer nu! * info@tottoen.be * 0478/80 41 79

Tot Toen: Where hiSTORY meets passion!

Wanneer ga jij mee? Data vind je op:

tottoen.be

v.u. Vorstenbosch Nadia, E.Van Baelstraat 37, 3970 Leopoldsburg

Flyer van Octavie